

Bernat Saulet (Taller)

Mare de Déu amb Nen de Santa Maria de Besalú

Ca. 1341

Alabastre

131 x 44 x 31 cm

Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 2499 Fons d'Art
Diputació de Girona

Al Museu d'Art de Girona, es pot contemplar una de les millors escultures medievals de la col·lecció, la *Mare de Déu amb Nen* d'alabastre procedent de la canònica de Santa Maria de Besalú (md'A Núm. reg. 2499), obra datada dins la dècada de 1340. Es tracta d'un dels millors exemples de la denominada escola o taller de Sant Joan de les Abadesses, que consisteix en un grup d'obres tallades en alabastre a mitjan segle XIV. El grup està integrat per figures individuals, retaules i sepulcres, elaborats per un taller de com a mínim 2 o 3 mestres, del que pogué formar part l'escultor Bernat Saulet, originari de Camprodon. La revisió de la Verge besaluenca obre la porta a noves consideracions i l'aportació de notícies documentals inèdites.

Durant la primavera de 1878 el gironí Enric Riudaura va oferir al Museo Provincial de Bellas Artes una «*Estatua de la Virgen, en mármol, de los últimos tiempos del estilo gótico y de regulares dimensiones, procedente de Besalú, con escudetes en la base*». La Diputació la comprà per 100 pessetes i la desà al museu en dipòsit, on ingressà el 22 de desembre de 1879. No hi ha dubte en identificar aquesta obra amb la Mare de Déu amb Nen de mitjan segle XIV procedent de Santa Maria de Besalú, tallada en alabastre (la confusió amb el marbre és molt comuna). El 17 de febrer de 1977 es retirà de la Fontana d'Or, on estava exposada, i es traslladà al Palau Episcopal, on des de feia menys d'un any s'havia obert al públic el Museu d'Art de Girona. L'any 2003 fou restaurada gràcies a la iniciativa dels Amics del Museu d'Art, i aproximadament des de 2010 s'exposa al Saló del Tron. N'existeixen dues còpies fetes modernament: una es troba prop de l'altar major de l'església del monestir de Sant Daniel de Girona, i l'altra a l'ala sud del transsepte de l'església del monestir de Sant Pere de Besalú (patrocinada pels Amics de Besalú l'any 1992). L'estàtua és una imatge de la Verge dempeus, que sosté amb la mà esquerra el Nen i amb la dreta (embolicada, coberta pel mantell) la bola del món. Tant la mare com el fill es troben mirant l'espectador. La Verge està coberta amb un mantell que molt probablement era completament blau en el seu origen, i no duu corona. Una túnica vermella li cobreix la resta de cos, i està subjectada a la cintura per un cinyell, que es deixa caure vers les cames. El Nen sembla jugar amb dues borles del vestit de la mare amb la mà dreta, i amb l'esquerra toca un ocell, aparentment un colom, que tant pot associar-se a l'Esperit Sant com a la narració apòcrifa del conferiment de vida a una figura de fang, que potser Jesús mateix hauria modelat. Mare i fill es troben sobre un pedestal poligonal que presenta escuts en cada una de les seves 5 cares visibles (la posterior és plana i sense decoració). Al central s'hi divideix una mena de rosetó geomètric, fet amb traça de compàs; a cada costat hi té blasons amb una creu vermella i florada inscrita sobre un cercle blanc. Als extrems dues inscripcions en lletra minúscula gòtica: a l'esquerra l'abreviatura «ma» de Maria, i a l'extrem oposat «ihs», de Ihesus. Per les característiques de la figura de Besalú, la seva procedència i la iconografia (i com es veurà més endavant, per les singularitats del taller), s'ha cregut que es tractava de la peça central d'un retaule d'alabastre, amb les escenes desenvolupades en compartiments situats als laterals de la imatge central. Des de l'estudi d'Agustí Duran i Sanpere (1932, p. 31-40), la Mare de Déu de Besalú s'ha associat, per raons materials, formals i estilístiques, amb el denominat taller o escola de Sant Joan de les Abadesses, on Duran agrupà per primer cop una sèrie d'obres que semblen tenir un origen comú: els retaules de la Verge Blanca i de Sant Martí, i el sepulcre del beat Miró, al monestir; el retaule de la Passió procedent de la parròquia dels Sants Joan i Pol (al Museu Episcopal de Vic, MEV 576); el retaule de la Mare de Déu de Beget; un sepulcre amb frontal presidit pel Pantocràtor flanquejat d'àngels (MEV 10627); i una Mare de Déu sedent procedent d'Ogassa (MEV 7035). Després d'una atenta observació cal descartar d'aquest primer grup el sepulcre de Ramon Bou, conservat a l'església de Santa Maria de Castelló d'Empúries. A finals del segle XX Josep Bracons ha afegit al grup una Mare de Déu amb Nen que havia estat al Monestir de Montserrat, avui perduda (BRACONS 2007, p. 143). En aquest context, la Mare de Déu de Besalú s'inscriu entre les millors peces del taller, degudes en bona mesura a la mà del mestre principal. Per això els millors paral·lelismes de la Verge del Museu d'Art s'estableixen amb la del retaule de la Verge Blanca i les mares de Déu de Beget i Ogassa. És possible que l'èxit popular de la talla inspirés a l'autor de la Mare de Déu de l'Escala de Banyoles, que suposa una *imitatio* de la de Besalú o la del retaule de la Verge Blanca, de les quals fins i tot imita la forma del pedestal i la disposició dels escuts. L'escola de Sant Joan s'ha fet girar a l'entorn de l'únic nom d'autor conegut relacionat directament amb una de les obres: Bernat Saulet. Entre el 6 de maig i el 16 de juliol de 1341 l'escultor es comprometé amb els obrers de la parròquia de Sant Pol a realitzar el retaule de la Passió de Crist, que havia d'estar conclòs per la pasqua de 1342. Aquesta connexió obra/autor ha permès relacionar totes les altres peces, si bé resulta obvi a hores d'ara que moltes d'elles són fruit de la intervenció de més mestres, i no d'una sola mà, tal i com ja va apreciar Duran (1932, p. 40). La pròpia envergadura i quantitat d'obres, totes elles elaborades majoritàriament entre 1340 i 1348, fan necessària l'estructura mínima d'un taller, amb un o dos mestres principals i els

respectius ajudants. I això encara es fa més palès si tenim en compte que, de moment, totes les obres associades a aquesta escola són fetes amb alabastre. A mitjans del segle XIV les úniques pedreres d'alabastre documentades a la diòcesi de Girona són les que hi havia a les parròquies de Beuda i Segueró, a prop de Besalú. En aquell moment l'alabastre de Beuda podia ser un material cobejat, perquè amb ell, vers 1326 s'havia tallat el sepulcre de Sant Narcís, patró de Girona, amb destí a la basílica de Sant Feliu. Però just l'any 1340 fou novament prestigiada, quan el rei Pere III encarregà als mestres Pere de Guines i Aloi de Montbray la construcció de la seva tomba al monestir de Poblet (i després de les seves esposes, i reis antecessors i successors). Hom ha suposat que l'alabastre de Beuda i Segueró fou el material utilitzat pels membres del taller de Sant Joan, però fins ara no s'ha conegut cap connexió de Saulet (o algú altre rellevant en el projecte) amb Beuda o Besalú. Afortunadament avui estem en condicions d'afermar aquesta realitat, ja que el 29 de novembre de l'any 1341 Saulet donava poders a Arnau Soler i Arnau Masó, picapedrers de Beuda, per a subscriure un préstec de 40 sous amb el jueu besaluenc Benvenist Bonjuha. Va tenir a veure, aquest préstec, amb la preparació del material per al retaule de Sant Pol? O es tractava ja d'un import relacionat amb l'elaboració del retaule de la Verge de Besalú? Seguint el fil, podem identificar aquest Arnau Soler amb el personatge homònim que el 19 de juny del mateix any havia arrencat diversos blocs d'alabastre de Beuda per a mestre Aloi, a la pedrera de Segueró, amb destinació a la tomba de la infanta Teresa d'Entença (GUILLERÉ 1993, p. 231). De fet, la relació entre Saulet i Aloi ja és coneguda, per tal com el de Camprodon es féu càrrec d'un encàrrec incomplet d'Aloi, el sepulcre de Ramon Vinader, ardiaca de Vic i conseller d'Alfons III, destinat al claustre del convent de Santa Caterina de Barcelona (BRACONS 1990, p. 95). La col·locació d'aquest retaule a l'altar major de Santa Maria de Besalú devia constituir l'acte culminant d'un procés més llarg d'adaptació arquitectònica per a la millora de l'escenografia litúrgica dins el presbiteri de la canònica. Probablement hi tenen a veure una sèrie d'obres, fins ara inèdites, efectuades en aquesta basílica durant segona dècada del segle XIV. En efecte, el 30 de gener de 1312, el lapicida Arnau Fuster es comprometé amb el prior Guerau a construir diversos pilars i altres murs a la zona presbiterial de Santa Maria. Sembla que aquestes obres anaven directament relacionades amb la voluntat de potenciar el culte a la relíquia de la Veracreu (custodiada en aquella canònica i duta des de Roma pel comte Bernat Tallaferró a principis del segle XI) i el pas de fidels i pelegrins per l'interior de la basílica. La documentació revela que la pròpia confraria de la Veracreu fou particip d'aquelles obres, un fet que tal vegada podria justificar la presència d'una creu vermella i florada al pedestal de la Verge. Tot sembla indicar, doncs, que la col·locació d'un nou retaule a l'altar major, dedicat a la Mare de Déu (advocació principal de l'edifici), fou el final de la remodelació d'aquell espai, efectuada dins una seqüència més àmplia de millores i creixements del conjunt canònic, engegades com a mínim des de 1303.

FONTS:

ACGAX, Notarials, Besalú, Llibre de negocis del priorat de Santa Maria de Besalú, 1283-1324, reg. 2088, f. 45r.

ACGAX, Notarials, Besalú, Bernat Burgès, *Instrumenta iudeorum*, reg. 58b, f. 15v.

BIBLIOGRAFIA:

Josep MASDÉU, «Dos retaules a Sant Joan de les Abadesses», *Butlletí del Centre Excursionista de Vic*, 20 (1916), p. 120-127.

Agustí DURAN I SANPERE, *Els retaules de pedra*, vol. 1, col. *Monumenta Cataloniae*, Ed. Alpha, Barcelona, 1932, p. 31-40.

Josep BRACONS, «Le retable de Sant Pol au musée épiscopal de Vic et les premiers retables gothiques de Pierre en Catalogne», dins *Le grand retable de Narbonne. Actes du 1er Colloque d'histoire de l'art méridional au Moyen Age*, Narbonne, 1990 (1988), p. 91-97.

Christian GUILLERÉ, *Girona al segle XIV*, vol. 1, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993.

Francesca ESPAÑOL, *El gòtic català*, Fundació Caixa Manresa i Angle Editorial, Manresa, 2002, p. 184-186.

Josep BRACONS, «Bernat Saulet i el taller de Sant Joan de les Abadesses», *L'art gòtic a Catalunya. L'escultura*, vol. 1, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2007, p. 139-154.

Marta CRISPÍ i Míriam MONTRAVETA (eds.), *El monestir de Sant Joan de les Abadesses*, Junta del Monestir i Consorci Ripollès de Desenvolupament, Sant Joan de les Abadesses, 2012